स्याङ्गजा जिल्ला बहाकोट गा.वि.स. का दमाई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था र बालीघरे प्रथा

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र बिषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको
शोधपत्र

शोधार्थी
भोजराज शर्मा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पृथ्वीनारायण वहुमुखी क्याम्पस
पोखरा
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग

२०६५

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविवद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय पृथ्वीनारायण क्याम्पस अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आठौं पत्रको प्रयोजनका लागि समूह २०६१-२०६३, क्रमाङ्क ३९/०६१ का विद्यार्थी श्री भोजराज शर्माले “स्याङ्जा जिल्ला बहाकोट गा.वि.स.का दमाई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था र बालीघरे प्रथा” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्र कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः ....

....
मुकुन्द लम्साल

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह समाजशास्त्र विषय दोस्रो वर्षका नियमित परीक्षार्थी श्री भोजराज शर्माले आठौं पत्रको प्रयोजनका लागि यस विभागमा प्रस्तुत गर्नुभएको “स्याङ्गजा जिल्ला बहाकोट गा.वि.स. का दमाई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था र बालीघरे प्रथा” शीर्षकको शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति बाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

....	....	....
डा. यादव प्रसाद शर्मा गौडेल	मुकुन्द लम्साल	डा. विश्वकल्याण पराजुली
(वाहच परीक्षक)	(शोधनिर्देशक)	(विभागीय प्रमुख)

मितिः......... ....

भाषा सम्पादकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय पृथ्वीनारायण क्याम्पस अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय बर्षको आठौं पत्रको प्रयोजनका लागि समूह २०६१-२०६३ क्रमाङ्क ३९/०६१ का विद्यार्थी श्री भोजराज शर्माले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको "स्याङ्गजा जिल्ला बहाकोट गा.वि.स.का दमाई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था र बालीघरे प्रथा" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र भाषिक दृष्टिकोणले समेत सन्तोषजनक रहेको पाइन्छ।

... .
रघुनाथ अधिकारी
(सह-प्राध्यापक)
पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस
पोखरा

मितिः-२०६../..../.....

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत् शोधपत्र मैले मेरा श्रद्देय गुरु श्री मुकुन्द लम्सालज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । उहाँले मलाई आवश्यक समय प्रदान गरी सल्लाह, प्रेरणा र निर्देशन गर्नुभएको हुनाले नै यो शोधपत्र यस रुपमा तयार हुन सकेको हो । यस कार्यका लागि म शोधनिर्देशकज्यू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । मेरो यस कार्यमा आवश्यक सल्लाह र प्रेरणा थपिदिनुहुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागका विभागीय प्रमुख डा. श्री विश्वकल्याण पराजुलीज्यू लगायत अन्य गुरुवर्गमा आभार प्रकट गर्दै यस शोधलाई अन्तिम आवरण दिन अमूल्य टिप्पणी र परामर्श दिनहुने बाहय परीक्षक प्राध्यापक डा. श्री यादव प्रसाद शर्मा गौडेलज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसका साथै यस शोधपत्रको गहन अध्ययन गरी छपाइका अन्तिम चरणमा छपाइशुद्धि लगायत भाषा सम्पादनमा सहयोग पुर्याउनुहुने आदरणीय गुरु श्री रघुनाथ अधिकारीज्यू प्रति आभारी छु ।

शोधकार्यको लागि आवश्यक पर्ने पुस्तक एवं पत्रपत्रिकाहरु उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय पोखरा, श्री लक्ष्मी स्मृति सामुदायीक पुस्तकालय स्याङ्जा र श्री नु. वहाकोट मा.वि. पुस्तकालय बहाकोट प्रति पनि म आभारी छु । शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य समय दिई महत्वपूर्ण जानकारी उपलब्ध गराई सहयोग पुर्याउने बहाकोट गा.वि.स. का संपूर्ण दमाई जातिलाई कृतज्ञतापूर्वक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै तथ्याङ्क संकलन कार्यमा सहयोग गर्ने शिक्षिका देवी परियार प्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत् शोधकार्य अगाडि बढाउन हरतरहले प्रेरित र उत्साहित पार्ने बुबा ददिराम शर्मा, आमा तारादेवी शर्मा, दाजु प्रेमनारायण शर्मा, श्रीमती गीताकुमारी पोखेल र साथीहरु श्यामकुमार थापा र युवराज थापा लगायत सबैमा हार्दिक कृतज्ञता टक्र्याउन चाहन्छु ।

यस शोधपत्रलाई शुद्धसंग टङ्कन गरी समयमै उपलब्ध गराउने श्री नु. वहाकोट मा.वि.का कम्प्युटर शिक्षक श्री गुप्तबहादुर रानालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत् शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पृथ्वीनारायण क्याम्पस, समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग समक्ष प्रस्तुत् गर्दछु ।

मिति :२०६../.../...

भोजराज शर्मा
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस
पोखरा

बिषय-सूची

सिफारिस पत्र	पेज नं.
स्वीकृतिपत्र	
भाषा सम्पादकको मन्तव्य	
कृतज्ञता ज्ञापन	
तालिका सूची	

अध्याय –एक

	परिचय	1-11
१.१	अध्ययनको पृष्ठभुमि	1
१.२	जातीय छूवाछुतको पृष्ठभुमि	4
१.३	नेपालमा जातीय प्रथाको शूरुवात	6
१.४	समस्याको कथन	8
१.५	अध्ययनका उद्देश्यहरु	9
१.६	अध्ययनको औचित्य तथा महत्व	10
१.७	अध्ययनका सीमाहरु	10
१.८	शोधपत्रको संरचनात्मक रुपरेखा	11

अध्याय –दुई

	अध्ययन क्षेत्र	12-17
२.१	परिचय	12
२.२	वडास्तरीय जनसंख्या	14
२.३	शैक्षिक अवस्था	16

अध्याय–तीन

	पुर्व साहित्यको पुनरावलोकन	18-28
३.१	पुर्व साहित्यको पुनरावलोकन	18

अध्याय–चार

	अनुसन्धान पद्धति	29-32
४.१	सामान्य परिचय	29
४.२	अध्ययन क्षेत्रको छनौट	29
४.३	अनूसन्धानको ढाचा	30
४.४	नमुना छनौटकको ढाचा	30
४.५	तथ्याङ्कका स्रोतहरु	30

४.६	तथ्याङ्कको प्रकृति	30
४.७	तथ्याङ्क संकलनका विधिहरु	31
४.८	तथ्याङ्क संकलनमा आइपरेका समस्याहरु	32
४.९	तथ्याङ्कको प्रस्तूतीकरण तथा विश्लेषण	32

अध्याय-पाँच

	दमाई जातिको सामाजिक र आर्थिक अवस्था	33-59
५.१	सामाजिक अवस्था	33
५.१.१	परिचय	33
५.१.२	दमाई जातिको जनसंख्याको बनौट	34
५.१.३	दमाई जातिको परिवारको किसिम	35
५.१.४	दमाई समूदायका घरको किसिम	36
५.१.५	दमाई जातिको जनजीवन	37
५.१.६	रहन-सहन तथा खानपीन	37
५.१.७	भाषा र धर्म	38
५.१.८	वस्त्र तथा आभुषण	38
५.१.९	चाडपर्वहरु	38
५.१.१०	विभिन्न संस्कारहरु	39
५.१.११	दमाई जातिको शैक्षिक अवस्था	40
५.१.१२	बैबाहिक स्थिति	43
५.१.१३	परिवार नियोजन संबन्धी धारणा	44
५.१.१४	दमाई जातिको राजनैतिक अवस्था	45
५.१.१५	दमाई जातिको अन्य जात जातिसंगको अन्तरसंबन्ध	47
५.२	आर्थिक अवस्था	48
५.२.१	परिचय	48
५.२.२	दमाई जातिको पेशा	49
५.२.३	भु-स्वामित्व	51
५.२.४	दमाई जातिले लगाउने विभिन्न बालीहरु, वार्षिक उत्पादन र खान पूग्ने अवधि	52
५.२.५	दमाई समूदायमा पशुपंक्षी पालन	54
५.२.६	आफ्नो पेशाप्रति दमाईहरुको धारणा	55
५.२.७	अघिल्लो पुस्ताको पेशा संबन्धी धारणा	56
५.२.८	वैदेशिक रोजगार	57
५.२.९	वार्षिक आय	58

अध्याय-छ

	बालीघरे प्रथा	60-64
६.१	परिचय	60
६.२	अध्ययन क्षेत्रका दमाई जातिमा बालीघरे प्रथाको विगत र वर्तमान अवस्था	62
६.३	बालीघरे प्रथामा परिवर्तन आउनका कारणहरु	63

अध्याय–सात

	सारांश, निष्कर्ष र सुझावहरु	65-74
७.१	सारांश	65
७.२	निष्कर्ष	69
७.३	सुझावहरु	72

परिशिष्ट-१

सन्दर्भ सामग्री

घरधुरी सर्वेक्षणको प्रश्नावली

तालिका सूची

			पेज नं.
तालिका	२.१	बहाकोट गा.वि.स.को वडा स्तरीय जनसंख्या र घरपरिवार विवरण	14
तालिका	२.२	बहाकोट गा.वि.स.मा जात–जाति अनुसारको जनसंख्या विवरण	15
तालिका	२.३	बहाकोट गा.वि.स.को शैक्षिक संस्था (विद्यालय) हरुको विवरण	16
तालिका	५.१	अध्ययन क्षेत्रका दमाई जातिको जनसंख्याको बनोट (लिङ्गको आधारमा)	34
तालिका	५.२	उमेरगत आधारमा दमाई जातिको जनसंख्याको बनोट	34
तालिका	५.३	आर्थिक दृष्टिले सक्रिय तथा निस्कृिय जनसंख्या विवरण	35
तालिका	५.४	दमाई जातिको परिवारको किसिम	35
तालिका	५.५	दमाई समूदायका घरको किसिम	36
तालिका	५.६	दमाई समूदायमा शौचालयको किसिम	37
तालिका	५.७	दमाई जातिको शैक्षिक अवस्थाको विवरण	41
तालिका	५.८	दमाई जातिका अध्ययनरत केटाकेटीहरुको कक्षागत विवरण	42
तालिका	५.९	दमाई जातिको बैबाहिक स्थिति	43
तालिका	५.१०	दमाई जातिको अन्य जातिसंगको वैवाहिक संबन्ध	43
तालिका	५.११	दमाई जातिका सन्तानहरुको जन्म ठाउँको विवरण	44
तालिका	५.१२	परिवार नियोजन संबन्धी दमाईहरुको धारणा संबन्धी विवरण	45
तालिका	५.१३	दमाईहरुको संलग्नता रहेको सामाजिक समुह (संस्था) हरुको विवरण	46
तालिका	५.१४	गाउँघरमा हुने छलफल तथा निर्णयहरुमा दमाईहरुको भूमिका	46
तालिका	५.१५	दमाई जातिको मूख्य पेशा संबन्धी विवरण	49
तालिका	५.१६	दमाई जातिको सहायक पेशा संबन्धी विवरण	50
तालिका	५.१७	दमाई जातिको स्वामित्वमा रहेको खेतको विवरण	51
तालिका	५.१८	दमाई जातिको स्वामित्वमा रहेको बारी र पाखोको विवरण	51
तालिका	५.१९	विभिन्न वालीहरु लगाउने दमाई परिवारको विवरण	52
तालिका	५.२०	दमाई जातिको जग्गामा हुने बार्षिक उत्पादन	53
तालिका	५.२१	दमाई जातिमा आफ्नो जग्गाको उत्पादनले खान पुग्ने अवधि	53
तालिका	५.२२	दमाई समूदायमा पालिएका पशुपंक्षीको विवरण	54
तालिका	५.२३	दमाई समूदायमा विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने परिवारको विवरण	55
तालिका	५.२४	आफ्नो पेशा प्रति दमाईहरुको धारणा संबन्धी विवरण	56
तालिका	५.२५	दमाई जातिको अघिल्लो पुस्ताको पेशा संबन्धी विवरण	56
तालिका	५.२६	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न तथा असंलग्न परिवारको विवरण	57
तालिका	५.२७	दमाई परिवारको वार्षिक आय संबन्धी विवरण	58
तालिका	५.२८	दमाई परिवाको स्वामित्वमा रहेका विद्युतीय सामानहरुको विवरण	59
तालिका	६.१	बालीघरे प्रथा अन्तर्गत अघिल्लो पुस्ताका दमाईहरुको कामको विवरण	62
तालिका	६.२	वर्तमानमा बालीघरे प्रथा अन्तर्गत रहेर काम गर्ने वा नगर्ने दमाईहरुको विवरण	63